

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК МІСТ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

**Ковалевська А.В., кандидат економічних наук, доцент
Зеленський С.В., здобувач**

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

**Петрова Р.В., кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна**

У статті доводиться актуальність та необхідність впровадження принципів і підходів концепції стійкого розвитку міст з метою удосконалення управління та вирішення численних завдань у соціально-економічній системі міста. Наголошено на неможливості ігнорування екологічних аспектів, проблем, питань, зрушень, що разом із врахуванням економічної та соціальної складової доводить важливість саме стійкого розвитку. Представлено необхідність вирішення даного завдання на засадах системності, що пов'язано із наявним та тісним взаємозв'язком систем різних рівнів та необхідністю зростання рівня та якості життя населення. Визначено основні сутнісні характеристики стійкого розвитку міст, показано багатоаспектність та складність забезпечення управління стійким розвитком міста. Специфічність управління стійким розвитком міста полягає у необхідності координації зусиль, переборення суперечностей та узгодження інтересів численних суб'єктів. У статті наголошується на необхідності активного залучення місцевого населення, громадськості, організацій та об'єднань до визначення стратегічної мети розвитку міста, пріоритетизації завдань, прийняття рішень та їх реалізації. Доводиться доцільність використання результатів соціологічних та маркетингових досліджень у процесі визначення поточної моделі соціально-економічної системи міста та характеристик майбутньої стратегічної моделі. Особливої уваги під час досліджень потребує вибіркова група молоді – саме врахування їх цінностей, сподівань, очікувань та інтересів є основним орієнтиром стратегічного розвитку міста, підґрунтям формування майбутньої моделі соціально-економічної системи, напрямком та пріоритетом потенційних зрушень, тим орієнтиром, що говорить про можливість врахування інтересів майбутніх поколінь під час впровадження принципів стійкого розвитку сьогодні.

Ключові слова: місто, стійкий розвиток, майбутнє, суб'єкти, зацікавлені сторони.

Постановка проблеми. Важливим та актуальним питанням у сучасних умовах залишається таке, що пов'язано із забезпеченням розвитку соціально-економічних систем різних рівнів – держави, регіонів, міст, підприємств. Саме розвиток, а не зростання, є пріоритетною метою та особливим завданням численних суб'єктів управління. На нашу думку, яка викладена в роботі [1], економічне зростання є передумовою розвитку, воно: характеризує цілі економічної системи; означає розширення масштабів діяльності; проявляється в конкретній динаміці кількісного збільшення продукту, що виготовляється та факторів виробництва, які використовуються. У той же час, намагаючись досягти економічного зростання не вирішеним залишається завдання якісних позитивних зрушень і змін соціально-економічної системи, що покликаний забезпечити саме розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фахової літератури доводить, що існує доволі велика кількість визначень категорії розвиток. Дане питання досліджено в роботах С.В. Мочерного [2], М.В. Афанасьєва [3], З.С. Варналія [4], З.В. Герасимчук і І.М. Вахович [5], М.П. Бутко [6] та інших. Не наводячи цитат представимо власний висновок: розвиток соціально-економічної системи є процесом, який намагається досягти стану рівноваги, але виключає дану можливість з причин безперервності, постійності змін, сталості процесу досягнення рівноваги між соціальними, економічними та екологічними зрушеннями. Маємо констатувати, що процес розвитку спирається не лише на економічну та соціальну складову, а й має враховувати екологічні мотиви та інтереси. Цілком слушною є точка зору О.К. Гордєєва, який відзначає: «Усвідомлення екологічної кризи, яка постала перед людством, зумовило пошук шляхів її подолання. І одним із таких підходів стали ідеї сталого (стійкого) розвитку, що були запропоновані науковцями ще у ХХ ст., а протягом останнього десятиліття набули особливого значення» [7].

Численні фахівці зауважують, що актуальність та нагальність питань стійкого розвитку з'явилася наприкінці ХХ століття. Саме тоді в межах розвитку Римського клубу виникла потреба дослідити наслідки великих та масштабних рішень, що відбулися, та знайти взаємозв'язок і взаємозалежність цих рішень і обраним шляхом розвитку.

Основними причинами, що зумовили перегляд існуючої на той час концепції розвитку, стали: глибока дестабілізація оточуючого середовища в результаті швидкого та стрімкого розвитку виробничих сил, безпрецедентного зростання чисельності населення, збільшення навантаження

на екосистему [8]; постійне посилення глобалізаційних викликів, серед яких глобальна економічна нестабільність; необхідність оцінки розміру та доцільності витрат, їх вплив на стан оточуючого середовища [7]; виснаження ресурсного потенціалу, деградація навколишнього природного середовища, використання та застосування неефективних технологій [9].

Отже, екологічні та соціальні обмеження не можна ігнорувати та не приймати до уваги під час формування концепції розвитку системи. Економічна діяльність є лише частиною загальнолюдської діяльності (вагомою, значущою, але частиною), а розвиток необхідно розглядати в межах більш широкої концепції, яка буде мати спрямованість на вирішення глобальних проблем сучасності. Ми підтримуємо точку зору тих теоретиків і практиків, що вважають концепцію стійкого (сталого) розвитку найбільш перспективною ідеологією XXI століття і навіть усього третього тисячоліття [13].

Найбільш часто використовуваним визначенням стійкого розвитку є таке – це розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби на кількісному та якісному рівні не меншому, ніж сьогодні [7], [10], [11]. У той же час, наведена дефініція не є остаточною. Аналіз фахової літератури доводить велику цікавість науковців і практиків щодо даного питання. Як вказано в роботі [10]: «Лише у праці Pezzey, наведено понад 60 визначень стійкого розвитку».

Концепція сталого розвитку системно поєднала три головні компоненти розвитку суспільства: економічну, соціальну і природоохоронну. В монографії [12, с. 4], у підручнику [13] автори розкривають сутність трьох даних окремих підходів.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства приводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Уже тепер ці потоки перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів усемеро. Розвиток нової, «невагомої» економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а й наростанням обсягів інформації та знань, що набувають значення затребуваного товару.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості деструктивних конфліктів у суспільстві. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми, плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу і його розмаїття, насамперед спадщини невідоміючих культур. Кожна особистість має приймати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, стати активним учасником планування майбутнього, сприяти прийняттю та реалізації рішень, контролювати їх виконання.

З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності. Дані системи мають динамічно адаптовуватися до змін, а не зберігатися в певному «ідеальному» статичному незмінному стані.

Отже, існує доволі складне завдання, що полягає у необхідності узгодження, балансування, досягнення рівноваги вказаних трьох складових. Його вирішення та розв'язання є нагальною потребою і викликом сьогодення. Оптимальне поєднання цих компонент має відбуватися одночасно в системах різних рівнів – світової спільноти, міждержавних об'єднань, держави, регіонів, міст, підприємств.

Концепція стійкого розвитку передбачає безумовну та безпосередню координацію зусиль численних суб'єктів – перш за все, всіх держав (у особі їх органів влади), які приймають та виконують загальні рішення із забезпечення стійкого розвитку. Автори роботи [10] відзначають: «Реалізувати стійкий розвиток у повному обсязі можливо лише на глобальному рівні, бо біосфера Землі єдина, і порушення вимог стійкого розвитку у будь-якому одному місці може викликати глобальні наслідки. Саме тому необхідним є координація зусиль всіх держав у світовому масштабі та прийняття загальних рішень з забезпечення стійкого розвитку, що стануть обов'язковими до виконання у всіх країнах». Проте дана умова є необхідною, але не достатньою. Важливим завданням є впровадження принципів даної концепції у соціально-економічних системах більш малих за розміром та за масштабом, що є складовими елементами держав та світової системи в цілому. Стійкий розвиток світу, країни і навіть

окремого регіону обов'язково включає в себе реалізацію ключових засад стійкого розвитку міст, населених пунктів, селищ і поселень.

Існує точка зору, що саме «містам належить особлива роль у досягненні стійкого розвитку, бо саме в містах проблеми та можливості сучасної цивілізації є найбільш істотними та помітними» [9]. Так А.А. Мозговий відзначає: «Дослідження проблем сталого розвитку населених пунктів, особливо міст, є нині одним із стрижневих напрямків наукового обґрунтування планетарної концепції сталого розвитку» [8]. В Україні дана теза підтверджується статистичними даними, які свідчать, що понад 60% населення країни мешкає у містах, котрі є «базовими ланками як в адміністративно-територіальній, так і у фінансово-бюджетній системі» [14, с. 6]. В роботі [8] наголошено, що даний статистичний показник не відображає реальних наслідків урбанізації, які є набагато сильнішими та впливовішими. За експертними оцінками, рівень урбанізованості України вже давно досяг 75%, тобто фактично країна за цим показником знаходиться в числі найбільш урбанізованих націй. Наведені цифри ще більше привертають увагу до міст (великих і малих) та до забезпечення на рівні міста комплексного, збалансованого, сталого розвитку. Світовий досвід доводить, що вплив міських поселень на макро- та мезоекономічний розвиток є визначальним і домінуючим. Від рівня розвитку, конкурентоспроможності, міжнародної співпраці, привабливості міст безпосередньо залежить і рівень розвитку регіонів і країни в цілому. При цьому важливим фактором є сформовані ефективні та раціональні зв'язки, відносини, рішення і дії по всій вертикалі влади.

Достатньо вагомою є статистика за малими містами, які є найчисленнішою за кількісним складом групою міст, в яких мешкає майже 13% всього населення країни [11]. В роботі [15] наголошено, що «малі міста визначають характер і рівень суспільного виробництва, розвиток продуктивних сил, інноваційні можливості для розвитку регіону, держави». Доходимо висновку, що загальна ефективність системи (більшої за розміром і рівнем складності) безпосередньо залежить від продуктивності базової ланки. Таким чином, завдання забезпечення стійкого зростання на міському рівні, що включає в себе забезпечення не лише економічної, соціальної стабільності, а й приріст добробуту, є базовим по відношенню до реалізації стратегії розвитку регіону, країни. Управління процесом такого зростання має бути узгодженим за цілями та інструментами на всіх рівнях одночасно, що дозволить очікувати на максимально корисний результат. При цьому не можливо не враховувати існуючу специфічність різних систем – галузеві, регіональні, місцеві, територіальні та інші особливості.

Метою статті є актуалізація питання забезпечення стійкого розвитку міста. Завданнями, які вирішуються у статті є: дослідження сутності категорії «стійкий розвиток міста», визначення ключових рис даного процесу та узагальнення базових передумов впровадження принципів стійкого розвитку міст.

Основні результати дослідження. Маємо констатувати, що забезпечення стійкого розвитку є багатостороннім процесом, коли, з одного боку, стійкість міста безпосередньо залежить від стійкості соціально-економічних систем більш високого рівня (регіон, держава), а з іншого боку – стійкість міста впливає на можливість реалізації принципів стійкого розвитку цих систем та безпосередньо залежить від стійкості в усіх складових елементів, що входять до соціально-економічної системи міста (господарюючих суб'єктів, недержавних установ, численних об'єднань різноманітної форми власності та організаційної форми).

Сьогодні фахівці наголошують на тому, що місто є центральним фактором соціального й економічного розвитку людства, центром суспільного життя та національної економіки, хранителем культури, спадщини та традицій. Міста відіграють ключову роль у процесах зміни стилю життя населення, моделей виробництва та споживання, просторової структури розселення та розміщення виробництва [16]. Разом з тим місто несе відповідальність за екологічні проблеми людства та руйнацію природного капіталу. У місті також найбільш гостро відчувається порушення соціальної, політичної, архітектурної, ресурсної й екологічної рівноваги. Водночас міський рівень – це найменший масштаб, у якому можливе конструктивне інтегральне цілісне вирішення цих проблем [17].

У державній «Концепції сталого розвитку населених пунктів» зафіксовано визначення сталого розвитку населених пунктів. Відповідно до цього нормативного документа, під сталим розвитком населеного пункту слід розуміти «соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів...» [18].

Законодавче визначення сталого розвитку населених пунктів базується на ресурсному підході, що значно звужує засяг цієї справи і призначення.

На думку А.А. Мозгового: «під сталим міським розвитком слід розуміти соціально, економічно та екологічно збалансовані зміни суспільно-територіальної системи міста, спрямовані на максимально повну реалізацію всіх складових його потенціалу розвитку і запобігання можливим тенденціям погіршення якості життя населення» [8].

За визначенням ООН, стійке місто – це місто, у якому: досягнення у суспільному, економічному і фізичному розвитку постійні. Стійке місто: 1) постійно забезпечене природними ресурсами, від яких залежить стійкий розвиток; 2) підтримує довготривалу безпеку мешканців, у тому числі й від природних катастроф; 3) досягає високого рівня життя при збереженні природного середовища, ресурсів і екологічної рівноваги усієї економічної й громадської діяльності городян [17].

Дуже важливо в контексті практичної реалізації засад стійкого розвитку системи не тільки визначити її ресурсну забезпеченість (отже, які ресурси є в наявності, їх структуру, вартість, потенціал), а й проаналізувати ситуацію, що склалася у різних секторах економіки, видах діяльності, напрямках господарювання. Важливим завданням є визначення та збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів суб'єктів політики місцевого розвитку.

Стійкість не передбачає застою. Стійкість складається із двох основних аспектів – із структури та процесу (що є динамікою). Тобто, «стійкий розвиток» як процес носить динамічний характер, коли відбуваються належні зміни і система переходить на новий більш високий рівень власного розвитку. Такі зміни відбуваються у масштабах ресурсів, що використовуються та їх видах; у обсягах та структурі виробництва; у напрямках проектів розвитку та капітальних вкладеннях; у вимогах до кваліфікації та компетенцій персоналу; у інституційних змінах. Орієнтири стійкого розвитку є передумовою до розробки стратегій розвитку міст, збалансованого і узгодженого функціонування всіх елементів, всіх ланцюгів місцевого комплексу в межах наявних ресурсів та стратегічних активів. У цілому, зміни узгоджені з потребами та вимогами сучасних і майбутніх поколінь та забезпечують підвищення рівня та якості життя населення.

Найвищою формою стійкої організації соціально-економічної системи (в тому числі і міста) є така, за якої дана система здатна саморегулюватися, самоуправлятися, самоудосконалюватися, максимально використовуючи внутрішні та зовнішні ресурси.

Досліджуючи різноманітні джерела інформації приходимо до висновку, що фахівці відмічають достатньо велику кількість різноманітних проблем із якими стикаються міста в процесі власного функціонування та розвитку. До таких проблем можна віднести: ті, що пов'язані зі зміною клімату, економічними перетвореннями, демографічними змінами та ін. Вирішення вказаних проблем безпосередньо має турбувати владні структури та їх представників на різних рівнях. Впровадження концепції стійкого розвитку має відбуватися з «урахуванням неядерних, соціальних та довкіллевих аспектів, можливості формування партнерств між владою та бізнесом, між владою та неурядовими організаціями, між владою, бізнесом та неурядовими організаціями» [7].

Частіше за все до основних завдань міської влади і безпосередньо міського голови відносять: вирішення проблем сталого місцевого розвитку, надання громадянам якісних муніципальних послуг, забезпечення належної якості життя на місцевому рівні. Більшість міських голів щиро прагнуть вирішити соціальні, економічні та екологічні проблеми і впевнені, що зможуть це здійснити. Але часто навіть за період кількох каденцій перебування на посаді керівника органу місцевого самоврядування проблеми не тільки не вирішуються, але й поглиблюються.

У роботі [19] визначено, що «органи місцевої влади повинні: визначати шляхи та ефективні механізми залучення громадян на всіх етапах прийняття управлінських рішень; забезпечити прозорість процесів прийняття управлінських рішень шляхом широкого розповсюдження інформації про заходи з тим, щоб громадяни могли брати в них участь; надання доступу до інформації, що стосується всіх аспектів життя територіальної громади; постійного звітування перед членами громади».

З наведеним функціоналом доцільно погодитися. Бо практичний досвід доводить, що намагання вирішити всі проблеми розвитку за рахунок власних сил без активного залучення місцевого населення, без громадської підтримки, без зовнішнього сприяння (як регіонального, так і державного) може не привести до досягнення результатів, що очікувалися, до реалізації встановленої мети. Бачення стійкого розвитку має бути адресовано різним політичним і соціальним організаціям та мешканцям міст, які своїми діями і визначатимуть спільне майбутнє.

Вивчення думки громадян, місцевих громадських, бізнесових та промислових організацій сприяє отриманню всебічної інформації про їхні потреби, а залучення населення до їх задоволення надає змогу: визначати першочергові завдання, пріоритети розвитку; відшукувати нові підходи щодо узгодження економічних та екологічних інтересів, з урахуванням соціальної захищеності та

справедливості; посилювати місцеву ініціативу з використанням власного потенціалу; відчувати свою приналежність до покращення життєдіяльності території в цілому [7].

Ми цілком підтримуємо тих спеціалістів, що відзначають «потрібен час для забезпечення впровадження концепції стійкого розвитку в життя окремих населених пунктів». Існуюча фізична інфраструктура, житловий фонд, структура енергоспоживання в містах і селищах, системи міського транспорту та системи утилізації побутових відходів потребують змін та удосконалень. Певними обмеженнями, що стримують нагальні зміни, є культурна спадщина «минулого», уповільненість процесів зміни цінностей та світогляду окремих особистостей, небажання змін та активний опір з боку комерційних структур, які часто є монополістами у певній галузі (виді діяльності).

Дуже важливими є нарошення зусиль з боку всіх зацікавлених сторін – місцева влада, населення, підприємства та організації будь-якої форми власності та організаційного підпорядкування (в тому числі недержавні, неприбуткові, суспільні), активних об'єднань, спілок, асоціацій тощо. Активна взаємодія всіх стейкхолдерів з метою адаптації, впровадження та реалізації принципів стійкого розвитку в життя є однією з обов'язкових передумов забезпечення зростання і сьогодні, і в майбутньому.

Отже, впровадження принципів сталого розвитку, відбудовування стратегії розвитку міста має ґрунтуватися на партнерстві усіх зацікавлених суб'єктів – органів влади різних рівнів (в першу чергу, місцевого самоврядування) і членів територіальної громади (які представлені різноманітними об'єднаннями та угруповуваннями, найбільш вагомими з яких є громадські організації).

Важливо усвідомлювати, що розвиток складної системи міста неможливий без виникаючих суперечностей та конфліктів, які «зумовлені структурною, функціональною та динамічною складністю» [8]. Конфліктуючими сторонами в міській системі можуть виступати суб'єкти господарської діяльності, органи управління, суспільні групи, окремі особи і навіть технічні системи. У такому випадку, конфлікт слід розуміти як протидію властивостей двох або більше суб'єктів, а іноді процесів, що претендують на визначення ними певного стану дійсності. Конфліктувати між собою можуть навіть різні види розвитку міста, тобто територіальний, демографічний, функціональний та соціально-економічний розвиток.

На наш погляд, активне залучення всіх суб'єктів (особливо активних представників місцевої громади, бізнес-середовища) є важливим кроком визначення та пріоритетизації інтересів, які у подальшому будуть враховані в процесі розробки стратегії розвитку міста та її реалізації. Слушною є наступна точка зору: «Взаємодія всіх суб'єктів інституційного середовища соціально-економічної системи має бути заснована на тому, що вони намагаються реалізувати власні інтереси з урахуванням найбільшої участі інтересів інших. Саме взаємодія різних самостійних ланцюгів системи забезпечує можливість її розвитку» [20]. В той же час, ці ланцюги – самостійні суб'єкти регіональної системи – мають приймати рішення, розв'язання яких задовольнить одразу всіх, і призведе до кінцевого позитивного результату. Саме в цьому і полягає сутність та ключове завдання стратегічного управління – забезпечити гнучкість прийнятих стратегічних рішень на основі узгодження та ранжування інтересів основних суб'єктів системи.

У роботі [21] визначено, що «найбільш поширеними методами реалізації аналітичного етапу стратегічного планування розвитку соціально-економічної системи є: соціально-економічний аналіз; порівняльний аналіз; SWOT-аналіз; соціологічний аналіз». Достатньо повний та критичний аналіз різних методик представлено в роботі [22]. Автори доходять висновку, що «головний недолік всіх методик – об'єднання вхідних та вихідних показників без урахування питомої ваги коефіцієнтів; не враховується проведення соціально-економічної політики влади регіону, яка суттєво змінює значення соціально-економічних показників; джерелами інформації для розрахунку показників є тільки офіційні (статистичні) дані без урахування «тіньового сектору». У свою чергу Л.В. Беззубко відзначає, що для забезпечення ефективної участі громадськості у процесі стратегічного планування доцільно використовувати інформування, консультування, створення широкого діалогу та діалого-співпраці, партнерства [19]. Ми вважаємо дані висновки цілком слушними. Наголошуємо, що необхідно більше уваги звернути саме на використання результатів соціологічних та маркетингових досліджень у процесі визначення поточної моделі соціально-економічної системи міста та характеристик майбутньої стратегічної моделі. Соціологічні опитування, вибіркові спостереження, маркетингові дослідження є суб'єктивними методиками дослідження, які передбачають визначення кожною особистістю власної позиції, рівня задоволеності життям, комфортності, інтересів та очікувань.

Наголошуємо, що, на наш погляд, недоцільно виключати із процесу дослідження групу молоді (в тому числі, школярів старших класів). Вивчення і врахування їх цінностей, сподівань, очікувань та

інтересів є основним орієнтиром стратегічного розвитку міста, підґрунтям формування майбутньої моделі соціально-економічної системи, напрямком та пріоритетом потенційних зрушень.

Залучення різних суб'єктів місцевого розвитку до процесу стратегічного планування структурує і організовує територіальну громаду. У процесі спільного обговорення загальних проблем і роботи над пошуком шляхів їх розв'язання люди і організації починають краще розуміти один одного. З'являється можливість зіставлення та узгодження своїх інтересів з інтересами інших груп і територіальної громади в цілому. За рахунок цього відбувається консолідація активної частини територіальної громади на основі усвідомлення загальних інтересів, у людей з'являються нові зацікавленості й можливості. Сучасне управління стійким розвитком міста потребує впровадження інноваційних підходів. Вбачається за доцільне, як впроваджувати адаптований світовий (європейський) досвід, так і відшукувати власні нестандартні методи для вирішення численних проблем.

Висновки. Таким чином, ми акцентуємо увагу на тому, що однією з найважливіших передумов впровадження принципів стійкого розвитку у процес стратегічного управління містом має базуватися на активізації всіх суб'єктів, всіх зацікавлених сторін, представників різноманітних об'єднань і угруповань. Задля цього доцільно обирати та раціонально використовувати певні інструменти. Саме механізми залучення місцевої громади та її представників представляють собою подальший науковий інтерес авторів. Метою подальших досліджень є аналіз, систематизація, узагальнення та адаптація методичних підходів щодо формування стратегії стійкого розвитку міста, що має такі характеристики: по-перше, системність під якою розуміємо, що жоден елемент не може розвиватися на шкоду іншому; по-друге, багатоаспектність та узгодженість цілей розвитку, що має на увазі наявність, виявленість, проранжованість, пріоритезованість великої кількості інтересів різних суб'єктів; по-третє, гнучкість (проактивність, легкість, змінюваність).

Література

1. Ковалевська А. В. Концептуальні основи визначення соціально-економічного розвитку регіональної соціально-економічної системи / А.В. Ковалевська, Н.А. Радченко // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 40 / Одес. держ. екон. ун-т; редкол.: проф. Зверяков М.І., проф. Ковальов А.І, проф. Буркинський Б.В., проф. Осипов В.І. та ін. – Одеса : ОДЕУ, 2010. – С. 359-364.
2. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія / С.В. Мочерний. – Київ : ВД «Академія», 2002.
3. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия / Н. В. Афанасьев. – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2003.
4. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : НІДС, 2007. – 768 с.
5. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк : ЛДТУ, 2002. – 248 с.
6. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко. – К. : Знання України, 2005. – 476 с.
7. Гордєєв О. К. Забезпечення сталого місцевого розвитку: підходи, принципи, складові [Електронний ресурс] / О. К. Гордєєв. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/4/04.pdf>.
8. Мозговий А. А. Сталий розвиток міст: передумови та суперечності [Електронний ресурс] / А.А. Мозговий. – Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148166/58-61.pdf?sequence=1>.
9. Гопцій Д. О. Наукові підходи до розуміння концепції сталого розвитку та напрями її використання при плануванні розвитку міст [Електронний ресурс] / Д. О. Гопцій. – Режим доступу : <http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/464>.
10. Устойчивое развитие предприятия, региона, общества : инновационные подходы к обеспечению : монография / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. – Ruda Śląska : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – 480 с.
11. Буряк В. В. Методичні підходи до формування стратегії сталого розвитку промислового міста / В. В. Буряк // Інноваційна економіка. – № 7-8, 2016. – С. 99-104.
12. Сталый розвиток регіонів України / науковий керівник М. З. Згуровський. – Київ : НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
13. Кусик Н. Л. Корпоративна соціальна відповідальність : навч. посібник / Н.Л. Кусик, А.В. Ковалевська. – Харків : СІМ, 2014. – 528 с.
14. Сталый розвиток міст за участі громад. Уроки з досвіду впровадження «Муніципальної програми врядування та сталого розвитку» Програми розвитку ООН в Україні : Аналітичний документ / О. Орленко. – Київ : ПРООН/МПВСР, 2008. – 48 с.
15. Дерун Т. М. Проблеми розвитку малих міст в умовах соціально-економічної трансформації українського суспільства [Електронний ресурс] / Т. М. Дерун. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Derun.pdf.
16. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст : міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.

17. ООН – ХАБИТАТ – Програма ООН по розвитку населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/ga/habitat>.
18. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
19. Беззубко Л. В. Громадська експертиза та контроль як найважливіші засоби регулювання сталого розвитку територій / Л. В. Беззубко // Сталий розвиток територій : проблеми та шляхи вирішення : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 1 жовтня 2013 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 8-9.
20. Ковалевська А. В. Визначення місця стратегії соціально-економічного розвитку регіону серед обов'язкових компонентів стратегічного управління / А. В. Ковалевська, О. Г. Балог // Економіка і регіон. – № 5 (36), жовтень, Полтава, 2012. – ПолтНТУ. – С. 29-34.
21. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2014. – 512 с.
22. Матросова Л. М. Аналіз методик оцінки соціально-економічного розвитку регіонів / Л.М. Матросова, Л.О. Пруднікова // Економічний вісник Донбасу. – № 3, 2008. – С. 69-72.

References

1. Kovalevska, A., & Radchenko, N. (2010). Conceptual basis for the definition of socio-economic development of the regional socio-economic system. *Bulletin of Social and Economic Research*. Odessa : ODEU, 40, 359-364 (in Ukr.).
2. Mochernyy, S. *Economic Encyclopedia* (2002). Kyiv : Academy (in Ukr.).
3. Afanasyev, N. (2003). *Management of enterprise development*. Kharkov : "INJEC" Publishing House.
4. Varnalia, S. (2007). *State Regional Policy of Ukraine : Peculiarities and Strategic Priorities*. Kyiv : NIDES (in Ukr.).
5. Gerasimchuk, Z., & Vakhovich, I. (2002). Organizational-economic mechanism of formation and realization of the strategy of region's development. Lutsk : LDUU (in Ukr.).
6. Butko, M. (2005). *Regional features of economic transformations in a transition economy*. Kyiv : Knowledge of Ukraine (in Ukr.).
7. Gordeyev, O. *Providing Sustainable Local Development : Approaches, Principles, Components* [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/4/04.pdf>.
8. Mozhovyy, A. *Sustainable Urban Development: Preconditions and Contradictions* [Electronic Resource]. Access Mode: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148166/58-61.pdf?sequence=1>.
9. Gopciy, D. *Scientific approaches to understanding the concept of sustainable development and directions of its use in planning urban development* [Electronic resource]. Access mode: <http://dSPACE.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/464>.
10. Prokopenko, O. (2014). *Sustainable development of the enterprise, region, society: innovative approaches to provision*. Sulawesi : "Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium" (in Ukr.).
11. Buryak, V. (2016). *Methodical approaches to the formation of a strategy for the sustainable development of an industrial city*. *Innovative economy*, 7-8, 99-104 (in Ukr.).
12. Zgurovsky, M. (2009). *Sustainable development of regions of Ukraine*. Kyiv : NTUU "KPI" (in Ukr.).
13. Kusik, N. & Kovalevska, A. (2014). *Corporate Social Responsibility*. Kharkiv : SIM (in Ukr.).
14. Orlenko, O. (2008). *Sustainable urban development with community participation. Lessons from the experience of implementation of the "Municipal Governance and Sustainable Development Program" of the UN Development Program in Ukraine*. Kyiv : UNDP / MGSDP (in Ukr.).
15. Deroun, T. *Problems of development of small cities in conditions of socio-economic transformation of Ukrainian society* [Electronic resource]. Access mode : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Derun.pdf.
16. Boyko-Boychuk, O. *Global trends in urban development: international experience* [Electronic resource]. Access mode: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.
17. UN – HABITAT – United Nations Development Program for Human Settlements [Electronic resource]. Access mode: <http://www.un.org/ru/ga/habitat>.
18. *About the Concept of Sustainable Development of Human Settlements: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated December 24, 1999 No. 1359-XIV* [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/Main.cgi>.
19. Bezzubko, L. (2013). *Public examination and control as the most important means of regulating the sustainable development of territories. Sustainable development of territories: problems and solutions*. Dnipropetrovsk: DREAD NAPA, 8-9 (in Ukr.).
20. Kovalevska, A. & Balog, O. (2012). *Definition of the place of the strategy of socio-economic development of the region among the compulsory components of strategic management*. *Economy and region*, 5 (36), Poltava, PoltNTU, 29-34 (in Ukr.).
21. Kovbasyuk, V. & Vakulenko, V. & Orlaty, M. (2014). *Regional administration*. Kyiv: NAPA (in Ukr.).
22. Matrosova, L. & Prudnikova, L. (2008). *Analysis of Methods for Assessing the Socio-Economic Development of the Regions*. *Economic Bulletin of the Donbas*, 3, 69-72 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції 30.03.2017.